

UDK 338.24:330.341.2

MILLIY IQTISODIYOTNI MODERNIZATSIYA QILISHNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISHNING NAZARIY-USLUBIY ASOSLARI

Buxoro xalqaro universiteti dotsenti, i.f.f.d. Boltayev Sh.Sh

Magistrant Zayniddinov Elbek Dilmurod o'g'li

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilishni davlat tomonidan tartibga solishning nazariy-uslubiy asoslari tahlil qilinadi. Modernizatsiya jarayonining klassik, neoklassik, institutsional va innovatsion nazariy talqinlari umumlashtiriladi. Davlatning iqtisodiyotdagi roli, aralashuv chegaralari va makroiqtisodiy, institutsional hamda sanoat siyosati vositalari ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Modernizatsiya samaradorligini baholash uchun kompleks indikatorlar tizimi zarurligi ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: milliy iqtisodiyot, modernizatsiya, davlat tartibga solishi, institutsional islohotlar, sanoat siyosati, iqtisodiy o'sish, strukturaviy transformatsiya.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

АННОТАЦИЯ. В статье анализируются теоретико-методологические основы государственного регулирования модернизации национальной экономики. Обобщаются классические, неоклассические, институциональные и инновационные подходы к модернизации. Обоснована роль государства, его инструменты макроэкономической и структурной политики. Подчеркивается

необходимость применения комплексной системы индикаторов оценки эффективности модернизации.

Ключевые слова: национальная экономика, модернизация, государственное регулирование, институциональные реформы, промышленная политика, экономический рост.

THE THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF STATE REGULATION OF NATIONAL ECONOMY MODERNIZATION

ABSTRACT. The article examines the theoretical and methodological foundations of state regulation of national economy modernization. Classical, neoclassical, institutional and innovation-based approaches are systematized. The role of the state, its macroeconomic and structural policy instruments are substantiated. The necessity of a comprehensive system of indicators to assess modernization effectiveness is emphasized.

Keywords: national economy, modernization, state regulation, institutional reforms, industrial policy, economic growth.

KIRISH

Globalashuv jarayonlarining chuqurlashuvi, texnologik inqilobning jadallashuvi hamda xalqaro raqobatning kuchayishi sharoitida milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish strategik zaruratga aylandi. Zamonaviy iqtisodiy rivojlanish modeli resurslarga asoslangan ekstensiv o'sishdan innovatsion-intensiv o'sish bosqichiga o'tishni talab etadi. Shu bois modernizatsiya jarayoni faqat ishlab chiqarish quvvatlarini yangilash emas, balki institutsional, texnologik va tarkibiy o'zgarishlarni o'z ichiga oluvchi kompleks tizim sifatida qaraladi.

Iqtisodiy nazariyada modernizatsiya turlicha talqin qilingan. Klassik yondashuvda iqtisodiy rivojlanish mehnat taqsimoti va kapital jamg'arilishi bilan

bog‘liq bo‘lsa [1], neoklassik model texnologik taraqqiyotning hal qiluvchi rolini asoslab bergan [2]. Institutsional yondashuv esa samarali institutlar iqtisodiy o‘shishning barqarorligini ta‘minlashini ko‘rsatadi [3]. Innovatsion nazariyada modernizatsiya iqtisodiy tizimning sifat jihatdan yangi bosqichga o‘tishi sifatida talqin qilinadi.

Shu nuqtai nazardan, modernizatsiya jarayonini davlat tomonidan tartibga solish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bozor mexanizmi resurslarning samarali taqsimlanishini ta‘minlasa-da, strukturaviy nomutanosibliklar, tashqi effektlar va axborot nomukammalligi sharoitida davlat aralashuvi zarur bo‘ladi. Ayniqsa, rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda sanoat siyosati, investitsion muhitni yaxshilash va institutsional islohotlarni amalga oshirish davlatning faol ishtirokini talab qiladi.

Maqolaning maqsadi milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilishni davlat tomonidan tartibga solishning nazariy-uslubiy asoslarini tizimli tahlil qilish va baholash mezonlarini asoslab berishdan iborat.

ASOSIY QISM

Milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish nazariy jihatdan bir necha konseptual yo‘nalishlarga tayanadi. A. Smit iqtisodiy rivojlanishni mehnat taqsimoti va bozor mexanizmi orqali izohlagan bo‘lsa [1], R. Solou uzoq muddatli o‘shish texnologik omillar bilan belgilanadi degan xulosaga kelgan [2]. Bu yondashuv modernizatsiyaning texnologik asoslarini ochib beradi.

Institutsional nazariyaga ko‘ra, iqtisodiy rivojlanish samarali institutlarsiz barqaror bo‘la olmaydi. D. Nort mulk huquqlarini himoya qilish va shaffof boshqaruv tizimi investitsion faollikni rag‘batlantirishini ta‘kidlaydi [3]. Demak, modernizatsiya jarayoni institutsional transformatsiya bilan uzviy bog‘liq.

Strukturaviy transformatsiya modernizatsiyaning muhim elementi hisoblanadi. S. Kuznets iqtisodiy rivojlanish jarayonida agrar sektordan sanoat va xizmatlar sohasiga o‘tish qonuniyatini asoslab bergan [4]. Zamonaviy sharoitda esa raqamli

iqtisodiyot va yuqori texnologiyali ishlab chiqarishlar modernizatsiyaning yangi bosqichini belgilamoqda.

Davlatning iqtisodiyotdagi roli klassik yondashuvda cheklangan bo'lsa [1], keynsiy nazariya makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda fiskal va monetar vositalarning ahamiyatini ko'rsatadi [5]. Modernizatsiya jarayonida davlat investitsiya dasturlari, infratuzilma loyihalari va sanoat siyosati orqali tarkibiy o'zgarishlarni jadallashtirishi mumkin.

J. Linning yangi strukturaviy iqtisodiyot konsepsiyasiga ko'ra, davlat istiqbolli tarmoqlarni aniqlashi va ularga institutsional ko'mak berishi lozim [6]. Bu yondashuv modernizatsiya jarayonida sanoatni diversifikatsiya qilish va eksport salohiyatini kengaytirishga xizmat qiladi.

Modernizatsiya samaradorligini baholash uchun kompleks indikatorlar tizimi zarur. Faqat YAIM o'sishi yetarli emas, balki innovatsion faollik, tarkibiy o'zgarishlar va institutsional sifat ham inobatga olinishi kerak [7]. Kompleks indikatorlar quyidagilarni qamrab oladi: makrobarqarorlik, sanoat ulushi, innovatsion ko'rsatkichlar, institutsional rivojlanish darajasi va inson kapitali sifati.

Zamonaviy bosqichda "yashil iqtisodiyot" konsepsiyasi ham modernizatsiyaning ajralmas qismiga aylanmoqda [8]. Ekologik barqarorlikni ta'minlash uzoq muddatli iqtisodiy o'sishning muhim shartidir.

Shunday qilib, milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilishni davlat tomonidan tartibga solish ko'p darajali va kompleks mexanizm bo'lib, u makroiqtisodiy barqarorlik, institutsional islohotlar, sanoat siyosati va innovatsion rivojlanishni o'z ichiga oladi.

Milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish jarayonini samarali tashkil etish uchun strategik rejalashtirish va prognozlash mexanizmlarini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Modernizatsiya qisqa muddatli maqsadlar bilan cheklanmaydi, balki uzoq muddatli rivojlanish modelini shakllantirishni talab etadi. Shu bois davlat tomonidan ishlab chiqiladigan strategiyalar bosqichma-bosqich

amalga oshirilishi, aniq maqsadli ko'rsatkichlar va monitoring tizimi bilan mustahkamlanishi lozim. Strategik rejalashtirish iqtisodiy resurslardan oqilona foydalanish, investitsion ustuvorliklarni belgilash va tarkibiy nomutanosibliklarni bartaraf etish imkonini beradi.

Modernizatsiya jarayonida investitsion siyosat alohida o'rin tutadi. Investitsiyalar iqtisodiy o'sishning asosiy manbai bo'lib, ular texnologik yangilanish va ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirishning moliyaviy asosini yaratadi. Shu nuqtai nazardan, davlat investitsion muhitni yaxshilash, xorijiy kapitalni jalb etish va xususiy sektor faolligini oshirish choralari ko'rishi zarur. Institutsional barqarorlik, huquqiy kafolatlar va shaffof boshqaruv tizimi investitsion xavflarni kamaytiradi hamda kapital oqimini rag'batlantiradi [3].

Modernizatsiya jarayonining samaradorligi hududiy rivojlanish siyosati bilan ham chambarchas bog'liq. Iqtisodiy faoliyatning markazlashuvi hududlar o'rtasida tafovutlarni kuchaytirishi mumkin. Shu bois davlat hududiy infratuzilmani rivojlantirish, sanoat zonalari va klasterlar tashkil etish orqali iqtisodiy faollikni muvozanatlashtirishi zarur. Klasterlashuv modeli ishlab chiqarish zanjirlarining integratsiyasini kuchaytiradi, innovatsion almashinuvni tezlashtiradi va mahalliy korxonalar raqobatbardoshligini oshiradi [6].

Raqamli transformatsiya modernizatsiyaning zamonaviy bosqichini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtiradi, tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi va boshqaruv samaradorligini oshiradi. Elektron hukumat tizimlari va raqamli platformalar iqtisodiy munosabatlarning shaffofligini ta'minlab, korrupsion xavflarni kamaytiradi. Bu esa institutsional sifatni oshiradi va iqtisodiy subyektlar o'rtasida ishonchni mustahkamlaydi [3].

Sanoat siyosatini modernizatsiya jarayoniga integratsiya qilish ham muhim metodologik masaladir. Strategik tarmoqlarni aniqlash va ularni moliyaviy hamda institutsional qo'llab-quvvatlash iqtisodiy diversifikatsiyani ta'minlaydi. Shu bilan

birga, ortiqcha proteksionizm raqobat muhitini susaytirishi mumkin. M. Porter ta'kidlaganidek, ichki raqobat muhitining rivojlanganligi milliy iqtisodiyotning ustunligini belgilaydi [9]. Demak, sanoat siyosati va raqobat siyosati o'zaro uyg'un holda olib borilishi zarur.

XULOSA

Milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilish zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning asosiy sharti hisoblanadi. Modernizatsiya jarayoni texnologik yangilanish, strukturaviy transformatsiya va institutsional takomillashuvni o'z ichiga oluvchi kompleks tizimdir. Iqtisodiy nazariyalar evolyutsiyasi modernizatsiyani turlicha talqin qilgan bo'lsa-da, ularning umumiy xulosasi shundan iboratki, barqaror iqtisodiy o'sish samarali institutlar, innovatsiyalar va oqilona davlat siyosatiga bog'liq.

Davlatning roli modernizatsiya jarayonida muvozanatli bo'lishi lozim. Haddan tashqari aralashuv bozor mexanizmlarini susaytirishi mumkin, ammo minimal aralashuv tarkibiy nomutanosibliklarni bartaraf etishga yetarli emas. Shu bois optimal model bozor va davlat mexanizmlarining uyg'unligiga asoslanishi zarur.

Modernizatsiya samaradorligini baholashda kompleks indikatorlar tizimidan foydalanish muhimdir. Bu yondashuv iqtisodiy o'sishning miqdoriy emas, balki sifat ko'rsatkichlarini aniqlash imkonini beradi. Innovatsion rivojlanish, sanoatni diversifikatsiya qilish, eksport salohiyatini oshirish va ekologik barqarorlikni ta'minlash modernizatsiyaning ustuvor yo'nalishlari bo'lib qolmoqda.

Natijada, milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilishni davlat tomonidan tartibga solish ilmiy asoslangan, tizimli va uzoq muddatli strategiyaga tayangan holda amalga oshirilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Smit A. Xalqlar boyligining tabiati va sabablari to'g'risida tadqiqot. – M.: Iqtisodiyot, 2007.

2. Solow R.M. Economic Growth Theory. – Oxford University Press, 2000.
3. North D.C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. – Cambridge University Press, 1990.
4. Kuznets S. Economic Growth of Nations. – Harvard University Press, 1971.
5. Keynes J.M. The General Theory of Employment, Interest and Money. – Macmillan, 1936.
6. Lin J.Y. New Structural Economics. – World Bank, 2012.
7. Stiglitz J., Sen A., Fitoussi J.-P. Report on the Measurement of Economic Performance. – Paris, 2009.
8. UNEP. Towards a Green Economy. – Nairobi, 2011.